

Dört Kurucu Figür ile Sosyoloji Tarihine Yolculuk¹

“Sosyolojinin atölyesi tarihtir.”

Saint Simon

Her bilim dalının olduğu gibi sosyoloji biliminin de ortaya çıkışını ve gelişimini sağlayan bir dizi tarihsel koşul mevcuttur. Bu bilimin ortaya çıkmasını sağlayan söz konusu koşullar, kalıplaşmış geleneksel görüş ve öğretilerin yıkılmasını sağlayan bilimsel devrimler; temelinde eleştirel rasyonalizmin var olduğu ve mevcut toplumsal düzene akli temel olarak eleştiriler yönelten aydınlanma felsefesi; kırdan kente yapılan göçlere, yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına, üretim sürecinde yaşanan yabancılaşmaya kısacası toplumların sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapılarında köklü değişmelere sebep olan Endüstri Devrimi ve toplumsal dayanışmayı/düzeni yıkarak anomiye sebebiyet veren siyasal devrimlerdir. Özellikle Endüstri Devrimi ve siyasal devrimlerin sebep olduğu problemler oluşan yeni yapıyı anlama ve yönetme ihtiyacına binaen ortaya çıkmış ve toplumsalın bilgisine olan ihtiyaç artmıştır. Dolayısıyla sosyoloji bilimi düşünsel, iktisadi ve siyasal devrimlerin yaşandığı bir süreçte Batı Avrupa toplumlarında zuhur eden problemleri Aydınlanma düşüncesinin ilkeleri doğrultusunda çözüme ulaştırma çabasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Sosyolojiyi daha iyi anlamak ve anlamlandırabilmek için onun tarihine bakmak zaruri bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç doğrultusunda gerek yabancı literatürde gerekse Türkçe literatürde sosyoloji tarihine mercek tutan birçok eser mevcuttur.

Son dönemde yayımlanan ve Enes Kabakçı tarafından kaleme alınan *Sosyolojiyi Kurmak* adlı eser de bunlardan birisidir.

Kabakçı'nın çalışması sosyolojinin erken dönem tarihine odaklanmış ve kuruluş evresine damgasını vuran dört Fransız düşünür üzerine inşa edilmiştir. Bu düşünürler, sosyolojinin 18. yüzyıldaki habercisi sayılan Montesquieu; onun düşünsel mirasını devralıp sonraki çağa aktaran Tocqueville; bu yeni bilimin kurucusu kabul edilen Comte ve özerk bir bilim dalı olarak kurumsallaşmasında önemli bir paya sahip olan Durkheim'dir.

Eserde dört düşünür müstakil birer bölüm ayrılrsa da kesiştikleri noktaların fazla olması hasebiyle Montesquieu-Tocqueville ve Comte-Durkheim olarak bir ayırım yapmak mümkündür. Yazar da böyle bir ayırımın yanlış olmayacağını fakat tarihsel olarak koşullanmış farklılıkların da gözden kaçırılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmasında sadece sosyologlar değil aynı zamanda felsefeciler, tarihçiler ve siyaset bilimi düşünürleri de etkin bir rol oynamıştır. Nitekim Montesquieu ve Tocqueville bu savı destekleyen isimlerdir. Yazara göre yapıtlarında tarih, siyaset ve toplum felsefesinin ağırlığı hissedilen Montesquieu ve meslekten hukukçu olmanın yanı sıra siyaset bilimi alanında çalışmalar yapan Tocqueville, sosyolog olarak sayılmasa da sosyolojinin habercilerinden addedilir.

Kabakçı'ya göre gerek Montesquieu gerekse Tocqueville eserlerinde, inceleme konularını ampirik bir zeminde sorunsallaştırıp sahadan elde ettikleri veriler çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Diğer bir deyişle Montesquieu'nün

Kanunların Ruhu ile Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* eseri ya da *Romalıların Büyüklük ve Çöküş Nedenleri Üzerine Düşünceler* ile *Eski Rejim ve Devrim* eserleri ele aldıkları meseleler farklı olsa da yaklaşımları ve metotları açısından büyük benzerlikler taşımaktadır. Yazara göre Tocqueville ilk eserinde karşılaştırmalı sosyoloji, ikinci eserinde ise tarihsel sosyoloji yöntemini benimseyerek Montesquieu'den devraldığı iki sosyal bilim yöntemini daha ileriye taşır. Ayrıca iki düşünürün de siyasetten murat ettikleri şey aynıdır: “Fransız devletini daha güçlü kılabilecek kurumsal bir reforma gitmek ve bu bağlamda birey-toplum-devlet ilişkisini yeniden tasarlamak” (s.72). Görüldüğü üzere Tocqueville'in Montesquieu ile olan düşünsel akrabalığı onları aynı kategoride değerlendirmek için yeterli sebeptir.

19. yüzyıl başlarında sosyolojinin temel ilkeleri Saint Simon tarafından ortaya konulsa da ona bilimsel bir hüviyet kazandıran ve aynı zamanda isim babalığı yapan Auguste Comte, kurumsallaşmasını ve akademik meşruiyet kazanmasını sağlayan Emile Durkheim'dir. Yazar, Comte'un 19. yüzyılda ileri sürdüğü pozitivist paradigmanın mihenk taşı olan determinizm ilkesinin doğal fenomenlere uygulanabildiği şekliyle tarihsel-toplumsal koşullara da uygulanabileceği fikrini Montesquieu'dan mülhem geliştirdiğini, Durkheim'in ise sosyolojik yöntem açısından ondan beslendiğini ve aynı zamanda Montesquieu üzerine bir tez (Montesquieu'nün Toplumsal Bilimin Teşekkülüne Katkısı) yazdığını ifade etmektedir. Dolayısıyla kitaptaki üç düşünürün de Montesquieu'ye referans vermesi onun bu bilim için önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Sosyolojiyi bağımsız bir bilim kılabilmek için uğ-

1 Adem Menekşeoğlu, *Sosyolojiyi Kurmak*, Enes Kabakçı, Vadi Yayınları, 2019, İstanbul 264 sayfa

raş veren Durkheim'in entelektüel esin kaynağı Comte'dur. Comte'un pozitivist geleneğinin izini süren Durkheim, bazı eserlerinde Comte'a bariz bir şekilde atıf vermektedir. Örneğin 1893 yılında yayımlanan *Toplumsal İşbölümü* adlı eserinde toplumsal dayanışma ve işbölümü arasında birbirini tamamlar nitelikte yakın bir ilişki olduğunu fark eden ilk düşünürün Comte olduğunu ifade eder. Her ne kadar aynı geleneğin takipçisi olsa da onun "insanlık dini" olarak tabir ettiği kutsiyetini bizatihi insanlıktan alan dinsel görüşüne katılmadığını da belirtmek gerekir. Fark edileceği üzere sosyolojinin kuruluşunda önemli görevler üstlenen bu isimlerin hepsi Fransız'dır. Bu noktada yazar, kitabında Durkheim'in şu saptamasına yer vermiştir: "Sosyolojinin on dokuzuncu asırdaki ilerlemesinde Fransa'nın payını teslim etmek büyük ölçüde bu bilimin tarihini yazmakla eşdeğerdir. Zira sosyoloji bizim ülkemizde ve bu asırda doğmuş ve esas itibarıyla bir Fransız bilimi olarak kalmıştır" (s.178). Belirtmek gerekir ki Durkheim'in bu iddialı cümleleri "modern" anlamda sosyoloji için geçerlidir. Yani 19. yüzyılın başlarında vuku bulan toplumsal sorunlara çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkan sosyoloji için anlamlıdır. Nitekim tarihin derinliklerine doğru uzanıldığında bu bilimin taslak halinde de olsa nüvelerine rastlamak mümkündür.

Sonuç olarak bu eser, sosyolojiyi tarihsel bir bağlam içerisinde kurucuları üzerinden anlama gayesi ile kaleme alınmış bir çabanın ürünüdür. Yazarın kullandığı dil sade ve anlaşılırdır. Kitapta bahsedilen dört kurucu figürün orijinal metinlerinin esas alınması ve atıfların doğrudan Fransızca asıllarına

yapılmış olmasının yanı sıra entelektüel biyografileri ile birlikte en temel eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmesi esere özgünlük katmaktadır. Çalışmayı özgün kılan hususlardan bir diğeri ise her bölümün sonunda "biyografik notlar" başlığı altında o düşünürün doğumundan ölümüne kadar olan süreç içerisinde yazmış olduğu eserleri, siyasal pozisyonu, bilimsel yandaş ve muarızları gibi noktaları vuku bulan tarihleri eşliğinde okuyucuya sunmasıdır. Ayrıca her ne kadar sayısı az olsa da tablolar kullanılması konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Son olarak kitapta sosyalizmin kurucusu olan Fransız düşünür Saint Simon'a, Comte için ayrılan bölüm içerisinde birkaç paragraf ayrılmıştır. Fakat ele aldığı konular ve geliştirdiği doktrinler sayesinde kendisinden sonra gelen birçok düşünürü etkilemesiyle sosyolojiye katkılarının yadsınamaz derecede büyük olmasından dolayı müstakil bir bölümü hak etmektedir. Dolayısıyla kitabın yeni yapılacak baskısı için Saint Simon'a hususi bir bölüm ayrılabilir.